

ЗАТВЕРДЖЕНО
розпорядженням Кабінету Міністрів України
від 25 березня 2025 р. № 280-р

ДОВГОСТРОКОВИЙ ПЛАН
розвитку іригаційного комплексу України до 2050 року

Загальна частина

Україна за своїми природно-кліматичними умовами належить до числа держав, де гідротехнічна меліорація (у частині зрошення) відіграла і буде відігравати вирішальну роль у забезпеченні сталого виробництва продукції рослинництва.

Площа території України становить 60,3 млн. гектарів. За даними Держгеокадастру, сільськогосподарські угіддя займають 41,4 млн. гектарів, із них: рілля — 32,7 млн. гектарів, пасовища — 5,3 млн. гектарів, сіножаті — 2,3 млн. гектарів, багаторічні насадження — 0,9 млн. гектарів, перелоги — 0,2 млн. гектарів. Водночас Україна має унікальний ґрунтовий покрив: більше 60 відсотків її площі зайнято чорноземними ґрунтами, які характеризуються високим рівнем родючості.

В умовах зміни клімату формуються додаткові загрози для продовольчої безпеки держави через зростання дефіциту річного водного балансу на значній частині території, погіршення стану об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних систем і стагнацію потенціалу зрошення.

Використання потенціалу зрошувальних систем на сьогодні є вкрай незадовільним, адже із наявних 2,2 млн. гектарів зрошуваних земель фактично поливається близько 130 тис. гектарів, тому меліоровані землі втратили можливість виконувати роль страхового фонду ресурсного та продовольчого забезпечення держави в роки із несприятливими погодними умовами, також зміна клімату значно впливає на врожайність сільськогосподарських культур, змінюючи умови їх вирощування та вимоги до агротехнічних заходів.

Через це завдання з відновлення ефективного, екологічно збалансованого використання потенціалу меліорованих земель, насамперед зрошення, належить до пріоритетних напрямів державної політики та розвитку аграрного сектору економіки.

Саме розвиток сектору зрошення розглядається як об'єктивна передумова забезпечення річного рівня виробництва зернових в обсягах 80—100 млн. тонн, що дасть змогу Україні залишатися одним із світових продовольчих донорів.

Внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України відбуваються руйнування ґрунтового покриву, деградаційні процеси,

зокрема в чорноземах: механічне руйнування, забруднення, засмічення тощо. Дослідженнями встановлено, що на середньострокову та довгострокову перспективу існує висока імовірність збільшення площ ріллі із недостатнім рівнем зволоження до 20,6 млн. гектарів (67 відсотків) і 24,9 млн. гектарів (80 відсотків) відповідно із одночасним зменшенням площ орних земель із достатнім рівнем зволоження до 5,5—1,8 млн. гектарів. Крім погіршення умов природного вологозабезпечення ґрунтів, що негативно впливає на умови ведення сільськогосподарського виробництва, кліматичні зміни супроводжуються зменшенням поверхневого стоку та інфільтраційного живлення ґрунтових і підземних вод.

Також на стан ґрунтового покриву впливають зміни клімату, адже до 2050 року близько половини орних земель в Україні будуть непридатними для ведення сільського господарства без поливу.

Іригаційний комплекс характеризується як сукупність об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних систем, взаємодія яких забезпечує управління водними, тепловими, повітряними ресурсами і поживним режимом ґрунтів на зрошуваних землях.

Інженерна інфраструктура іригаційного комплексу, побудована у 60—80 роках минулого століття, станом на 1990 рік забезпечувала полив усієї площі зрошуваних земель — 2,20 млн. гектарів. При цьому із загального забору прісної поверхневої води — 29 294 млн. куб. метрів було використано 24 914 млн. куб. метрів води для всіх потреб держави, із них для потреб зрошення використовувалося 6 813 млн. куб. метрів (27,35 відсотка).

У зв'язку із рядом об'єктивних чинників, зокрема переходом України до ринкової економіки, роздержавленням і приватизацією, розпаюванням земель, передачею внутрішньогосподарських меліоративних систем у комунальну власність, площа фактично зрошуваних сільськогосподарських угідь зменшилася. За матеріалами інвентаризації, проведеної у 2013 році, було полито 614 тис. гектарів (28 відсотків загальної площі зрошуваних земель). Забір прісної поверхневої води в зазначеному році становив 10 973 млн. куб. метрів, а використання — 8 407 млн. куб. метрів води на різні потреби, із них для потреб зрошення було використано 1 763 млн. куб. метрів (20,97 відсотка).

Після окупації Автономної Республіки Крим і частини території Донецької та Луганської областей у 2014 році, а також початку повномасштабного вторгнення у 2022 році, окупації частини Херсонської та Запорізької областей і знищення Каховського водосховища, яке було джерелом зрошення для півдня країни, фактична площа зрошуваних земель зменшилася до 136 тис. гектарів у 2023 році. Загальний забір прісної поверхневої води при цьому становив 4 844,394 млн. куб. метрів, а використання — 3043,496 млн. куб. метрів води на різні потреби, із них для

потреб зрошення було використано 187,484 млн. куб. метрів (6,16 відсотка). Дані державного обліку водокористування за 2023 рік наведено із урахуванням подання звітності водокористувачами відповідно до норм Закону України “Про захист інтересів суб’єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни”, а також без урахування водокористувачів на тимчасово окупованих територіях України.

При цьому згідно з даними Держводагентства, які отримано в результаті розрахунків відповідно до Порядку розроблення водогосподарських балансів, затвердженого наказом Міндовкілля від 26 січня 2017 р. № 26, 69 відсотків (91 ділянка із 132) водогосподарських ділянок не мають дефіциту водних ресурсів протягом усього року в разі різного забезпечення стоку (50 відсотків, 75 відсотків і 95 відсотків). До них належать, зокрема, водогосподарські ділянки, у межах яких заплановано будівництво та/або відновлення меліоративних систем в Одеській, Миколаївській і Запорізькій областях, передбачених планом заходів з виконання довгострокового плану розвитку іригаційного комплексу України до 2030 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 березня 2025 р. № 280-р. Забір води для потреб зрошення відновлених зрошуваних площ у межах зазначених ділянок (із урахуванням транспортування води Дунаєм у межах водогосподарської ділянки, де заплановано здійснення більшості заходів) потенційно не призведе до дефіциту водних ресурсів.

Для покращення стану водозабезпечення вододефіцитних регіонів в Україні створено понад 1160 водосховищ загальним об’ємом близько 55 куб. кілометрів. Значною є також мережа магістральних каналів (понад 1 тис. кілометрів) і водоводів (понад 2 тис. кілометрів). Це дає змогу перерозподіляти по території відповідно 3 і 12 куб. кілометрів води щороку.

Дослідженнями встановлено, що до 2050 року очікується зростання опадів у суббасейнах Дніпра на 5—12 відсотків на рік, із збільшенням у суббасейні Верхнього Дніпра, тоді як влітку у суббасейнах Середнього та Нижнього Дніпра прогнозується зменшення опадів на 2—8 відсотків до 2050 року і на 12—17 відсотків до 2100 року. Кліматичний прогноз не свідчить про серйозні ризики для інженерної інфраструктури зрошення із урахуванням наявності водосховищ Дніпровського каскаду.

Тенденції формування стоку залежно від сценаріїв зміни клімату (у рамках Доповіді щодо оцінки змін клімату був визначений набір із чотирьох сценаріїв, які назвали репрезентативними траєкторіями концентрації (the Representative Concentration Pathways — RCP) за RCP 2.6, 4.5 і 8.5 свідчать про зменшення стоку в майбутньому в басейні Дністра, Південного Бугу та Сіверського Дінця, що потребуватиме впровадження заходів із підвищення водозабезпеченості в басейнах цих річок.

Також глобальні зміни клімату, які кілька десятків років спостерігаються метеорологами, набувають настільки значних масштабів,

що є всі підстави очікувати в Україні, як і в інших країнах світу, на зміни меж природно-кліматичних зон, а також на зростання амплітуди коливань погодних умов, перерозподіл опадів по території та сезонах року, інші геофізичні явища, котрі зумовлюються зростанням енергії атмосфери та порушенням кліматичної рівноваги. Глобальне потепління супроводжується нелінійними змінами кліматичних умов, за яких матимуть місце прояви різних катастрофічних явищ, зокрема таких, як масштабні повені, тривалі посухи або ж надмірно інтенсивні опади. Водночас спостерігатиметься зміна меж природно-кліматичних зон, серед яких найбільш контрастно проявлятиметься зростання площі територій, що зазнають опустелювання.

Крім того, підриг російськими військами греблі Каховського водосховища на тривалий час залишив без джерела зрошення 94 відсотки зрошувальних систем у Херсонській області, 74 відсотки — у Запорізькій області і 30 відсотків — у Дніпропетровській областях.

Згідно з офіційним звітом Світового Банку “Fourth Rapid Damage and Needs Assessment” (RDNA4), загальна вартість збитків, завданих сектору зрошення та водних ресурсів України, оцінюється в 746,3 млн. доларів США, втрати склали 872,3 млн. доларів США. Обсяг коштів, необхідних на відновлення цього сектору, становить 10 936 млн. доларів США.

Для виконання плану заходів з виконання довгострокового плану розвитку іригаційного комплексу України до 2030 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 березня 2025 р. № 280-р, потрібно 4644,3 млн. гривень. Крім того, для забезпечення сталого зрошеного землеробства, за попередніми підрахунками, необхідно залучення інвестицій від міжнародних фінансових установ та організацій, а також приватних інвестицій для розвитку меліоративної інфраструктури та розширення можливостей для агровиробників в обсязі 24 360,9 млн. гривень.

Сучасні підходи до розвитку меліорації земель (у частині зрошення) повинні враховувати соціально-економічні трансформації, що відбулися в сільському господарстві держави на етапі переходу до іншої соціально-економічної формації, зростаючий дефіцит водних ресурсів, екологічні аспекти ведення меліорації, розвиток зрошення повинен базуватися виключно на новій техніко-технологічній основі, зокрема впровадженні сучасних ресурсно- та енергоефективних способів поливу. Також важливо розвивати стале сільське господарство та впроваджувати заходи з мінімізації впливу кліматичних змін, зокрема такі, як вибір економічно прибуткових культур, стійких до змін клімату, заохочення використання посухостійких культур та адаптація відповідних сільськогосподарських практик.

Із урахуванням світових тенденцій перспективним та актуальним є переведення меліорації земель (у частині зрошення) на модель сталого

розвитку як процесу гармонізації продуктивних сил, забезпечення гарантованого задоволення мінімально необхідних потреб усіх членів суспільства за умови збереження і поетапного відтворення цілісності навколишнього природного середовища, забезпечення рівноваги між потенціалом природи та вимогами людей.

Меліорація земель (у частині зрошення) у цих умовах повинна здійснюватися на основі гармонійного поєднання економічної доцільності та екологічної безпечності її ведення.

Так для задоволення сільськогосподарських потреб, зокрема зрошення, у водних ресурсах здійснюється спеціальне водокористування, принципи якого визначено Водним кодексом України.

Додатковим чинником, який необхідно враховувати під час практичної реалізації концепцій сталого водокористування та ведення меліорації (у частині зрошення) у найближчій та віддаленій перспективі, є глобальні зміни клімату.

Довгостроковий план розвитку іригаційного комплексу України до 2050 року (далі — довгостроковий план) розроблений з метою окреслити стратегічний план будівництва та/або відновлення, розвитку зрошувальних систем, що є пріоритетним напрямом державної політики та розвитку аграрного сектора економіки, а також для вирішення ключових проблем у сільському господарстві, екології та кліматичній адаптації. Довгостроковий план є одним із компонентів реформ, розроблених з метою реалізації ініціативи ЄС “Ukraine Facility”, запровадженої Регламентом (ЄС) Європейського Парламенту та Ради (ЄС) від 29 лютого 2024 р. № 2024/792.

Основними принципами довгострокового плану є:

1) забезпечення продовольчої безпеки — стабільне водопостачання дає змогу сільськогосподарським товаровиробникам вирощувати культури навіть у посушливі періоди, зменшуючи ризики продовольчих криз;

2) адаптація до змін клімату — через глобальне потепління зростає кількість посух та інших аномальних погодних явищ. Іригаційні системи допомагають аграріям пристосовуватися до таких змін, одночасно зберігаючи біорізноманіття та сільські території;

3) раціональне використання водних ресурсів — вода є обмеженим ресурсом, тому Україна прагне стимулювати застосування сучасних методів зрошення для зменшення втрат води, кліматично орієнтованого сільського господарства;

4) охорона довкілля — важливо запобігти виснаженню ґрунтів і забрудненню водойм через неефективне зрошення; запровадження циркулярної біоекономіки (використання стічних і дощових вод) також є пріоритетом;

5) економічна стабільність сільського господарства — фінансування іригаційної інфраструктури забезпечує підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору та сприяє залученню інвестицій;

б) зменшення залежності від імпорту продовольства — розвиток іригації сприяє збільшенню врожаїв і дає змогу вирощувати культури, які неможливо вирощувати без зрошення, наприклад овочі, що посилює продовольчу безпеку.

Відповідно до Водної стратегії України на період до 2050 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2022 р. № 1134 (Офіційний вісник України, 2022 р., № 99, ст. 6244), в Україні посухи повторюються кожні два-три роки, завдаючи значної шкоди сільському господарству.

Відповідно до положень Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2019 р. № 688 (Офіційний вісник України, 2019 р., № 70, ст. 2473) (далі — Стратегія зрошення та дренажу), передбачено додаткове проведення поливів на загальній площі 1,18 млн. гектарів.

Отже, дотримання зазначених принципів потребує реалізації Стратегії зрошення та дренажу та виконання плану заходів з реалізації Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 р. № 1567 (в редакції розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 червня 2024 р. № 525).

Таким чином, довгостроковий план є документом, що розкриває та доповнює прийняті раніше національні стратегічні документи.

Документи державного планування, що стосуються зрошення, зокрема довгостроковий план, є предметом стратегічної екологічної оцінки відповідно до Закону України “Про стратегічну екологічну оцінку”.

У зв’язку з тим, що довгостроковий план передбачає заходи, які належать до видів планованої діяльності, щодо яких законодавством передбачено здійснення процедури оцінки впливу на довкілля, до них повною мірою застосовуються вимоги Закону України “Про оцінку впливу на довкілля”.

Довгостроковий план передбачає ряд механізмів для залучення заінтересованих сторін, його адаптації до існуючих умов та забезпечення актуальності.

З метою залучення заінтересованих сторін необхідно проводити консультації із громадськістю, регулярні обговорення із представниками аграрного сектору, місцевих громад, наукових установ і неурядових організацій для врахування їх потреб і пропозицій.

Також важливим є партнерство із приватним сектором, стимулювання участі приватних інвесторів для будівництва нових меліоративних систем і утворення організацій водокористувачів, залучення фінансування для будівництва та/або відновлення наявних державних зрошувальних систем.

Щодо адаптації довгострокового плану та забезпечення актуальності потрібна інтеграція із бюджетним циклом, планування фінансування іригаційних проектів у рамках річного бюджетного процесу, що дає змогу гнучко реагувати на зміни економічної ситуації та пріоритетів.

Важливим є також проведення щороку моніторингу та оцінки, запровадження системи щорічного аналізу досягнутого прогресу та отриманого досвіду для коригування подальших дій.

Кожні п'ять років проводиться комплексний огляд цілей і пріоритетів довгострокового плану із урахуванням зміни кліматичних умов, розвитку технологій і зміни соціально-економічної ситуації.

Такі механізми сприяють гнучкості та ефективності виконання довгострокового плану, забезпечують його відповідність поточним викликам і потребам держави.

За даними публічного моніторингу земельних відносин і державного обліку водокористування, показники зрошення та роботи іригаційного комплексу сягали:

Показники	Роки								
	1990	2013*	2020	2021**	2022***	2023***	2024	2025****	2030****
Загальна площа зрошуваних земель, тис. га	2200	2170	1633	1633	1105	1105	1105	1108	1150
Площа политих земель, тис. га	2200	614	551	525	308	136	137	140	235
Відсоток площ зрошення, що поливаються, загальної площі зрошуваних земель	100	28	34	32	28	12	12	13	20
Забрано поверхневої прісної води, млн. куб. метрів	29 294	10 973	8487	7365	4074	4844			
Використано поверхневої прісної води, млн. куб. метрів	24 914	8407	6131	5029	2884	3043			

Показники	Роки								
	1990	2013*	2020	2021**	2022***	2023***	2024	2025****	2030****
Використано води на зрошення, млн. куб. метрів	6813	1763	1444	962	139	187			
Використано води на зрошення відносно загального використання поверхневої прісної води, відсотків	27	21	24	19	5	6			
Кількість державних зрошувальних систем	363	363	316	316	295	295	293	287	260
Кількість непрацюючих державних зрошувальних систем		180	219	219	242	242	242	240	200
Кількість утворених організацій водокористувачів					2	32	54	60	110

* Дані за рік до окупації Автономної Республіки Крим і частини Донецької та Луганської областей.

** Дані за рік до початку повномасштабного вторгнення, окупації частини Херсонської та Запорізької областей.

*** Дані державного обліку водокористування за 2022—2023 роки надаються із урахуванням подання звітності відповідно до Закону України “Про захист інтересів суб’єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни”, а також без водокористувачів тимчасово окупованої Російською Федерацією території України.

**** Прогнозні показники за умови виконання плану заходів з виконання довгострокового плану розвитку іригаційного комплексу України до 2030 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 березня 2025 р. № 280-р.

Мета та завдання довгострокового плану

В Україні зрошуване землеробство є основним фактором забезпечення високоефективного господарювання в умовах недостатнього природного вологозабезпечення, адаптації аграрного сектора економіки до глобальних

змін клімату, підтримання та посилення експортного потенціалу України, покращення соціально-економічних та екологічних умов проживання і життєдіяльності сільського населення і розвитку сільських територій.

Досягнення такого статусу зрошення вимагає проведення техніко-технологічної модернізації інженерної інфраструктури наявних і будівництва нових зрошувальних систем, завершення інституційної реформи галузі на основі залучення до управління інфраструктурою водокористувачів, удосконалення наявного та розроблення нового законодавчого та нормативно-методичного забезпечення, запровадження новітніх енерго-, ресурсно ощадних та екологічнобезпечних технічних засобів і технологій зрошення, інформаційних систем і геоінформаційної технологій управління технологічними процесами водорозподілу та зрошення.

Головною метою довгострокового плану є створення дієвого сектору зрошення, що управляється за участю водокористувачів і забезпечує високоефективне, стале та екологічнобезпечне ведення землеробства в умовах змін клімату, сприяє вирішенню стратегічного завдання щодо перетворення України на одного із світових лідерів виробництва та експорту продовольства.

Досягнення головної мети довгострокового плану передбачається шляхом виконання таких стратегічних завдань:

1) завершення інституційної реформи системи управління іригаційною інфраструктурою через утворення організацій водокористувачів та операторів управління інфраструктурою зрошення, що перебуває у власності держави;

2) стимулювання інвестицій у відновлення, модернізацію та розвиток наявної та будівництво нової інфраструктури зрошення і накопичення водних ресурсів через розроблення та запровадження відповідних механізмів фінансування з державних та інших джерел чітко визначених пріоритетних програм і проектів;

3) розроблення та реалізація політики управління сектором зрошення в інтересах життєздатних організацій водокористувачів і забезпечення їх участі в управлінні на засадах державно-приватного партнерства;

4) розвиток потенціалу організацій, що забезпечують наукове обґрунтування, проектування, підготовку кадрів з експлуатації та технічного обслуговування систем зрошення;

5) дотримання пріоритетності забезпечення виконання завдань із охорони навколишнього природного середовища, зокрема збереження та відтворення родючості ґрунтів, досягнення та підтримки гарного стану водних ресурсів згідно з планами управління річковими басейнами;

б) створення геопросторових даних щодо оцінки перспективних площ зрошення, наявності та доступності водних ресурсів для зрошення, наявності і технічного стану зрошувальної інфраструктури та інших параметрів, необхідних для планування зрошення та проектування зрошувальних систем;

7) формування переліку пріоритетних проектів із реконструкції, модернізації та будівництва нових систем зрошення на основі проведення інвентаризації та оцінки технічного стану наявної зрошувальної інфраструктури та доступних для використання на цілі зрошення водних ресурсів.

Досягнення головної мети і стратегічних цілей довгострокового плану базується на таких основних принципах:

визначення критично важливої ролі зрошення в забезпеченні продовольчої безпеки держави в умовах зміни клімату;

основні об'єкти інфраструктури мають залишатися в державній власності, а управління ними має здійснюватися в суспільних інтересах та інтересах водокористувачів відповідних рівнів із залученням механізмів державно-приватного партнерства;

здійснення управління зрошувальною гідротехнічною інфраструктурою як єдиною технологічно-цілісною системою послідовно в межах гідрографічних одиниць;

функції з управління водними ресурсами мають бути відокремлені від функцій з управління зрошувальною інфраструктурою;

організації водокористувачів — самофінансовані, самоврядні організації, що надають своїм членам послуги із зрошення та водопостачання і працюють лише в межах чітко визначеної зони обслуговування;

реконструкція та модернізація наявних систем зрошення — еволюційний процес, що здійснюється на поступовій, поетапній і комплексній основі, із урахуванням майбутніх обсягів користування, пріоритетних потреб і витрат;

тарифи на послуги із зрошення мають визначатися на засадах повного покриття собівартості, а механізм визначення тарифів має бути колективним, прозорим і зрозумілим для всіх заінтересованих сторін і повинен віддзеркалювати реальні витрати на управління та експлуатацію на всіх рівнях зрошувальних систем.

Головна мета, цілі та принципи довгострокового плану узгоджуються із Стратегією зрошення та дренажу, планом заходів з реалізації зазначеної Стратегії, Водною стратегією України на період до 2050 року, Законом України “Про організації водокористувачів та стимулювання гідротехнічної меліорації земель”.

Напрями та шляхи виконання довгострокового плану

Виконання довгострокового плану передбачає залучення до управління іригаційним комплексом водокористувачів на засадах відкритості і прозорості, удосконалення наявного та розроблення нового законодавчого та нормативно-методичного забезпечення, техніко-технологічної модернізації інженерної інфраструктури зрошувальних систем, переведення галузі на засади самоокупності та самофінансування, запровадження новітніх способів зрошення, водорегулювання, екологічно безпечних і ресурсноощадних технологій вирощування сільськогосподарських культур, інформаційних систем і геоінформаційних технологій управління технологічними процесами.

Відновлення потенціалу іригаційного комплексу має базуватися на підходах досягнення максимального рівня ефективності та екологічної безпеки сільськогосподарського виробництва, що забезпечить підвищення врожайності сільськогосподарських культур, нарощування експортного потенціалу України та забезпечить як національну, так і світову продовольчу безпеку. Під час виконання цього завдання важливим є також забезпечення пріоритетності завдань з охорони навколишнього природного середовища, зокрема збереження та відтворення родючості ґрунтів, захист території від посух, шкідливої дії вод, попередження торф'яних пожеж, досягнення доброго стану водних ресурсів.

Основними напрямками відновлення зрошувальних систем, їх модернізації та реконструкції в умовах змін клімату є:

застосування низьконапірних дощувальних систем із електроприводом візків, систем краплинного зрошення (зменшення використання поливної води та електроенергії на її подачу до 20 відсотків);

модернізація та реконструкція насосних станцій із заміною на високоефективні агрегати із плавним пуском і регульованою продуктивністю, встановлення систем автоматизації управління насосних станцій (зменшення використання електроенергії до 25 відсотків);

застосування для подачі води мереж закритого типу із використанням переважно полімерних труб і басейнів добового регулювання — ставків-накопичувачів (зменшення втрат поливної води на випаровування, збільшення площ зрошення від насосних станцій);

здійснення протифільтраційних заходів на каналах і ставках-накопичувачах (зменшення інфільтраційних втрат поливної води із каналів до 80 відсотків);

використання джерел альтернативної та відновлюваної енергетики (компенсація вартості електроенергії до 30 відсотків);

оснащення систем зрошення засобами підготовки та внесення разом із поливною водою меліорантів, добрив, мікроелементів, засобів боротьби із шкідниками та бур'янами (зменшення витрат на внесення);

оснащення насосних станцій зрошувальних систем засобами обліку забору та використання води, зокрема автоматизованими, із передачею інформації до баз даних Держводагентства та Держгеонадр (у разі використання підземної води).

Результатом цього стане зменшення обсягу використання поливної води та електроенергії на її подачу до 20 відсотків, підвищення рівня врожайності сільськогосподарських культур до 20 відсотків, економія добрив, систем захисту рослин до 15 відсотків.

Виконання довгострокового плану передбачає дотримання вимог нормативно-правових актів щодо оцінки можливого впливу на кількісний і якісний стан водних ресурсів через використання добрив і пестицидів. Наказом Міндовкілля від 15 квітня 2021 р. № 244 затверджено Методику визначення зон, вразливих до (накопичення) нітратів. Методика встановлює критерії та порядок визначення зон, вразливих до накопичення нітратів сільськогосподарського походження, і спрямовується на зменшення забруднення вод біогенними елементами та попередження виникнення евтрофікації згідно з додатком I до Директиви Ради 91/676/ЄЕС від 12 грудня 1991 р. про захист вод від забруднення, спричиненого нітратами із сільськогосподарських джерел, із змінами, внесеними Регламентом (ЄС) № 1137/2008. Визначення зон, вразливих до накопичення нітратів, здійснюється з метою зменшення забруднення вод нітратними сполуками від дифузних джерел сільськогосподарського походження та попередження і запобігання такому забрудненню в майбутньому. Запобігання забрудненню водних ресурсів із сільськогосподарських джерел буде досягатися шляхом дотримання правил щодо забезпечення родючості ґрунтів і застосування окремих агрохімікатів; плану заходів щодо поетапного зниження рівня забруднення поверхневих і підземних вод нітратами із сільськогосподарських джерел, зокрема зон, вразливих до накопичення нітратів; обов'язкових планів заходів для всіх сільськогосподарських виробників, які працюють у зонах, вразливих до накопичення нітратів сільськогосподарського походження.

Виконання довгострокового плану передбачає дотримання вимог Закону України “Про стратегічну екологічну оцінку” і “Про оцінку впливу на довкілля”, які запровадили в Україні європейську модель екологічної оцінки на виконання міжнародних зобов'язань України. Ці закони упроваджують зобов'язання, передбачені Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованою Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII.

В умовах кліматичних змін застосування зрошення, зокрема шляхом підвищення використання наявних потужностей інженерної інфраструктури меліоративних систем, дає змогу підвищити врожайність сільськогосподарських культур та збільшити їх валовий збір, мінімізувати вплив змін клімату на процеси соціально-економічного розвитку регіонів.

Новий техніко-технологічний рівень та організаційно-правові засади управління іригаційним комплексом дають змогу перетворити зрошення не лише на вискоелективний засіб підвищення продуктивності сільськогосподарських культур в умовах зміни клімату, а у дієвий фактор збереження та відтворення родючості зрошуваних ґрунтів, створення еколого збалансованих і стійких агроландшафтів. Зрошувальні системи в умовах зміни клімату стають також визначальними складовими створення сприятливих умов для життєдіяльності сільського населення та розвитку сільських територій.

Довгостроковий план спрямований на будівництво та/або відновлення, розвиток зрошувальних систем, що є важливим для сталого розвитку сільського господарства та адаптації до змін клімату. Довгостроковий план та заходи з його виконання узгоджуються із європейськими стандартами управління водними ресурсами, зокрема із Директивою Європейського Парламенту і Ради 2000/60/ЄС від 23 жовтня 2000 р. про встановлення рамок заходів Співтовариства в галузі водної політики (Водна рамкова директива).

Водна рамкова директива встановлює рамки для захисту поверхневих вод, перехідних вод, прибережних вод і підземних вод з метою запобігання їх подальшому погіршенню та забезпечення сталого використання водних ресурсів. Довгостроковий план враховує ці принципи, сприяючи раціональному використанню водних ресурсів і запобіганню їх виснаженню.

Довгостроковий план передбачає досягнення додаткових переваг у результаті реалізації пілотних проектів на національному та місцевому рівні, започаткування та реалізацію нових інвестиційних проектів на різних рівнях, створення нових робочих місць, підвищення прогнозованості та продуктивності сільськогосподарського виробництва і розширення бази оподаткування та фінансових надходжень до бюджетів різного рівня.

Розвиток потенціалу іригаційного комплексу передбачає:

створення та підвищення виробничих потужностей із виробництва насосно-силового обладнання, засобів поливу (дощувальні машини різних типів, засоби краплинного зрошення; запірно-регулююча та запобіжна арматура, засоби автоматизації технологічних процесів подачі, розподілу та відведення води тощо) і систем дистрибуції та дилерства продукції як власного, так і закордонного виробництва;

створення нормативно-правової бази та організаційних засад для формування справедливих тарифів на послуги з подачі води, водорегулювання, захисту від процесів підтоплення ґрунтовими водами;

удосконалення наявної системи моніторингу меліорованих земель, поверхневих і підземних вод, технічного стану зрошувальних систем;

розширення та поглиблення наукових досліджень і розробок як обов'язкової складової постійного підвищення технічного рівня та удосконалення технологій управління зрошувальними системами, зміцнення експериментальної та лабораторної бази науково-дослідних, проектних установ та організацій;

організація підготовки та перепідготовки кадрів, технічного та допоміжного персоналу;

створення системи консалтингових послуг з питань проектування, будівництва, експлуатації та технічного обслуговування систем зрошення, зокрема і систем інформаційного забезпечення галузі.

Розвиток спроможностей іригаційного комплексу на місцевому рівні передбачає:

підтримку діяльності організацій водокористувачів;

проведення технічного обстеження, інвентаризації та експлуатації систем зрошення;

створення нових робочих місць;

впровадження прогресивних інновацій і техніко-технологічних рішень для підвищення рівня управління зрошувальними системами.

Заходи з розвитку іригаційного комплексу мають забезпечити мінімізацію питомих витрат електроенергії на подачу води, значне зменшення її втрат на фільтрацію і технологічні скиди на шляху транспортування від джерела водопостачання до поля шляхом використання низьконапірних модифікацій дощувальної техніки і систем краплинного зрошення, геомембранних протифільтраційних покриттів на каналах, сучасних засобів вимірювання та автоматизації процесів водоподачі та водорозподілу, інформаційних технологій і систем управління технологічними процесами вирощування сільсько-господарських культур на меліорованих землях. Використання зрошення сприяє зростанню врожайності більшості культур у два-три рази. Важливою складовою забезпечення ефективності модернізаційних заходів має стати створення та забезпечення належного функціонування системи моніторингу за виконанням інституційної реформи і заходів із модернізації як основи інформаційного забезпечення управлінських рішень.

Заходи довгострокового плану мають бути поєднані не тільки в часі, а і організаційно здійснюватися паралельно як на міжгосподарському, так і на внутрішньогосподарському рівні. Важливо також визначити і розмежувати

ролі та відповідальність держави і організацій водокористувачів за здійснення заходів із модернізації, а також ті методи і моделі управління експлуатацією і технічним обслуговуванням інженерної інфраструктури, які здатні забезпечити досягнення найвищої якості послуг із зрошення за співвідношенням ціна — якість.

Заходи мають забезпечити мінімізацію питомих витрат електроенергії на подачу і відведення води, значне зменшення її втрат на фільтрацію і технологічні скиди на шляху транспортування від джерела водопостачання до поля як через застосування більш досконалих технічних і технологічних рішень та обладнання, так і інформаційних технологій і систем управління процесами водоподачі та водорозподілу.

Довгостроковий план передбачає розвиток потенціалу організацій, що беруть участь у плануванні, наукових дослідженнях, проектуванні, експлуатації та технічному обслуговуванні зрошувальних і дренажних систем на всіх рівнях (міжгосподарський і внутрішньогосподарський), в управлінні цими системами та необхідному навчанні.

Виконання довгострокового плану передбачає, що канали державного значення, що належать до державної зрошувальної інфраструктури на національному рівні, повністю зберігаються в управлінні держави (національного оператора), біля 40 відсотків міжгосподарських систем на регіональному рівні залишаться в державній власності, біля 60 відсотків міжгосподарських систем перейдуть до організацій водокористувачів або у приватну власність, внутрішньогосподарські системи на місцевому рівні повністю перейдуть у приватну власність або до організацій водокористувачів.

На першому етапі виконання довгострокового плану передбачається здійснювати на зрошувальних системах Одеської, Миколаївської та Запорізької областей, що дасть змогу впровадити інституційні, організаційні, управлінські і техніко-технологічні аспекти розбудови потенціалу зрошення.

Пріоритети виконання довгострокового плану

Ключові пріоритети сформовані із урахуванням напрямів, визначених цим планом, а також із урахуванням зношеності об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних систем, наслідків збройної агресії Російської Федерації проти України, необхідності адаптації до зміни клімату, зокрема щодо зменшення водності у вегетаційний період на значній частині території України.

Крім того, орієнтація та безапеляційне дотримання ключових пріоритетів у процесі здійснення заходів у межах першого етапу створить умови для забезпечення вискоєфективного, стійкого та економічно обґрунтованого розвитку іригаційного комплексу, що дасть змогу збільшити зрошувані площі, підвищити продуктивність сільського

господарства, економно використовувати водні ресурси, впроваджувати водо- та енергоощадні технології, системи крапельного зрошення, а також інноваційні системи автоматизованого управління.

Ключовими пріоритетами першого етапу (2025—2030 роки) виконання довгострокового плану є:

1) реалізація розроблених пілотних проектів модернізації меліоративних систем.

У межах Одеської області планується реалізація пілотних проектів, які передбачають нові підходи до провадження екологічно стійких, водо- та енергоощадних технологій, а також інноваційних систем автоматизації управління. Після реалізації пілотних проектів, що збільшить площі зрошення, буде можливим вимірювання фактичних показників збільшення врожайності, заощадження водних та енергетичних ресурсів, що визначатиме ефективність зазначеного пріоритету;

2) проведення аналізу стану іригаційного комплексу.

Інвентаризація та паспортизація меліоративних систем, зокрема проведення енергетичного аудиту насосних станцій та інших елементів інфраструктури, є необхідною умовою для проведення комплексного аналізу наявного стану іригаційного комплексу.

За результатами здійснення таких заходів буде визначено технічний стан меліоративних систем, їх потенціал для будівництва та/або відновлення, а також сформовано перелік об'єктів, які можуть бути приватизовані за критеріями, визначеними статтею 11 Закону України “Про меліорацію земель”. Відновлення приватизованих меліоративних систем матиме швидку окупність приватних інвестицій за рахунок збільшення врожайності.

Крім того, проведення інвентаризації та паспортизації меліоративних систем буде основою для подальшого планування розвитку іригаційного комплексу на наступних етапах;

3) передача об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних систем у власність організацій водокористувачів.

Передача об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних систем у власність організацій водокористувачів передбачена Законом України “Про організації водокористувачів та стимулювання гідротехнічної меліорації земель”.

У результаті набуття організаціями водокористувачів права власності на об'єкти інженерної інфраструктури меліоративних систем аграрії зможуть самостійно залучати інвестиції, зокрема приватні, на будівництво та/або відновлення меліоративних систем, впровадження водо- та енергоощадних технологій і будівництво нових систем зрошення відповідно до власних планів розвитку;

4) розробка та реалізація проектів модернізації меліоративних систем із урахуванням досвіду реалізації пілотних проектів.

Після впровадження пілотних проектів передбачається розробка проектів модернізації меліоративних систем для Одеської, Запорізької, Миколаївської областей на основі досвіду та показників пілотних проектів.

У результаті реалізації таких проектів також передбачене впровадження новітніх технологій автоматизації, використання відновлюваних джерел енергії та сучасних методів зрошення із урахування найкращих практик і відкритості процесу для громадськості, що забезпечить як економічне зростання регіонів, так і екологічну стійкість;

5) розробка методології ранжування меліоративних систем, що потребують будівництва та/або відновлення.

Методологія буде враховувати такі критерії:

технічний стан (відбір об'єктів із зношеністю понад 85 відсотків і високим потенціалом для швидкого відновлення);

інтерес землевласників (проекти, які забезпечують можливість поливу до 70 відсотків площ сільськогосподарських товаровиробників, підтверджені шляхом опитування);

кліматичний фактор (пріоритетність для регіонів із високим ризиком посух із урахуванням водності);

економічний ефект (проекти, що дають змогу збільшити врожайність і скоротити витрати на воду та електроенергію, мають окупність протягом 3—5 років);

водогосподарські баланси та плани управління річковими басейнами;

оцінка впливу на довкілля.

На основі розробленої методології формуватиметься ранжований перелік меліоративних систем у розрізі областей, що потребують будівництва та/або відновлення, зокрема для наступних етапів довгострокового плану.

План заходів з виконання довгострокового плану підлягає аналізу та оновленню із урахуванням досягнутих результатів, змін у техніко-технологічних рішеннях, економічних показників, екологічних умов, зміни клімату, забезпеченості водними ресурсами кожні п'ять років.

Так, збільшення врожайності основних сільськогосподарських культур (пшениця, кукурудза, соя, соняшник), що вирощуватимуться на додаткових зрошуваних землях, у середньому буде становити до 92 відсотків порівняно із богарними землями.

Відповідно у грошовому еквіваленті це становитиме в середньому 24,2 тис. гривень за гектар додаткових зрошуваних площ.

Загальний дохід від збільшення врожайності на додаткових зрошуваних землях (98 тис. гектарів — за результатами здійснення заходів першого етапу довгострокового плану) становить 2 371,6 млн. гривень.

Плановані втрати води під час її транспортування для цілей зрошення за рахунок впроваджених заходів першого етапу довгострокового плану зменшаться на 15 відсотків середньої зрошувальної норми, яка становить 2800 куб. метрів на гектар, або на 420 куб. метрів на гектар.

У разі середньої вартості подачі води 6 гривень на куб. метр зменшення витрат на транспортування води буде становити 2,5 тис. гривень на гектар, або 587,5 млн. гривень на 235 тис. гектарів зрошуваних земель (на кінець першого етапу довгострокового плану).

За рахунок впровадження енергоефективних заходів на насосних станціях відновлених меліоративних систем споживання електричної енергії на потреби зрошення зменшаться в середньому на 15 відсотків загального споживання електричної енергії насосними станціями, що у грошовому еквіваленті становить майже 445 млн. гривень на рік.

Заходи довгострокового плану із урахуванням зазначених пріоритетів забезпечать системність, прозорість та ефективність на всіх етапах виконання довгострокового плану, матимуть довгостроковий ефект, а також сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності аграрного сектору, що створить умови для залучення подальшого фінансування від міжнародних організацій для реалізації проектів будівництва та/або відновлення меліоративних систем.

Здійснення заходів першого етапу довгострокового плану дасть економічний ефект щонайменше за трьома напрямками: за рахунок збільшення врожайів на додаткових зрошуваних землях, зменшення втрат води під час транспортування для цілей зрошення, підвищення рівня енергоефективності. Позитивний економічний, екологічний і соціальний ефект від здійснення заходів першого етапу довгострокового плану буде спостерігатися щонайменше протягом наступних 30 років по факту завершення їх здійснення.

Цілі та показники ефективності довгострокового плану

Ціль 1. Визначення потенціалу та пріоритетів розвитку іригаційного комплексу.

1. Аналіз наявного технічного стану іригаційного комплексу.

З метою визначення реального технічного стану меліоративних (зрошувальних) систем необхідно провести їх інвентаризацію, яка включає повний облік всіх складових меліоративних систем (канали, насосні станції, джерела водокористування, трубопроводи) із застосуванням сучасних геоінформаційних, геопросторових технологій, а також аналіз земельних ділянок щодо їх фактичного/можливого зрошення, оцінку технічного стану

кожного елемента, визначення об'єктів, які можуть бути об'єктами малої приватизації.

Результатом інвентаризації має бути складений паспорт меліоративної системи. Також до Державного земельного кадастру будуть внесені відомості про меліоративну мережу, складову частину меліоративної мережі з метою їх державної реєстрації.

З метою оцінки технічного стану насосних станцій і розробки енергоефективних заходів для забезпечення зменшення витрат на оплату електричної енергії, енергетичної безпеки та енергонезалежності меліоративних систем необхідно провести енергетичний аудит 142 уже працюючих насосних станцій, а до 2050 року — всіх перспективних за результатами інвентаризації.

У результаті проведеного енергетичного аудиту має бути сформований звіт про проведення енергетичного аудиту насосної станції. Інвентаризація меліоративних систем та енергетичний аудит мають бути проведені на першому етапі виконання довгострокового плану, протягом 2026—2029 років, із подальшим переглядом у 2040 році.

Індикатори виконання завдання 1:

паспортизовано 242 меліоративні системи;

внесено до Державного земельного кадастру відомості про меліоративну мережу, складову частину меліоративної мережі з метою їх державної реєстрації (не менше ніж 50 відсотків таких об'єктів);

проведено енергетичний аудит 142 насосних станцій.

2. Визначення ефективності реалізації проектів та обсягу необхідних фінансових ресурсів.

Для проведення аналізу економічної ефективності реалізації проектів будівництва та/або відновлення кожного об'єкта (витрати на ремонт, утримання, доцільність проведення робіт із збільшення площ зрошення із урахуванням потреб кінцевого споживача) за методом аналізу витрат і економічних вигод необхідно розробити відповідну методику.

На підставі розробленої методики та із урахуванням результатів проведеної інвентаризації необхідно провести аналіз економічної ефективності кожної меліоративної системи із визначенням пріоритетизації, обсягу публічних та інших інвестицій, необхідних для їх відновлення та/або розвитку.

Індикатори виконання завдання 2:

затверджено методику ранжування меліоративних систем, що потребують будівництва та/або відновлення, на основі аналізу повних економічних вигод та економічного ефекту;

затверджено ранжований перелік меліоративних систем у розрізі областей, що потребують будівництва та/або відновлення, із урахуванням водогосподарських балансів і планів управління річковими басейнами;

визначено обсяг необхідних публічних та інших інвестицій для ранжованого переліку меліоративних систем.

3. Оптимізація структури управління іригаційним комплексом.

Для успішного впровадження реформи у сфері меліорації земель (у частині зрошення) відповідно до Законів України “Про меліорацію земель” і “Про організації водокористувачів та стимулювання гідротехнічної меліорації земель” необхідно забезпечити передачу об’єктів інженерної інфраструктури меліоративних систем у власність організаціям водокористувачів.

На першому етапі виконання довгострокового плану необхідно забезпечити передачу гідромеліоративного майна, щодо якого проведено державну реєстрацію в Державному земельному кадастрі, у власність організаціям водокористувачів (крім об’єктів приватної власності і каналів державного значення).

Також необхідно провести приватизацію насосних станцій та інших гідромеліоративних об’єктів, які не можуть бути передані у власність організаціям водокористувачів і відповідають умовам, визначеним Законами України “Про меліорацію земель”, “Про організації водокористувачів та стимулювання гідротехнічної меліорації земель” і “Про приватизацію державного і комунального майна”.

До 2030 року необхідно забезпечити підготовку до проведення приватизації насосних станцій та об’єктів інженерної інфраструктури в разі відповідності їх умовам, визначених законодавством.

З метою забезпечення системних підходів до процесів, пов’язаних із відновленням і розвитком гідротехнічної меліорації земель (у частині зрошення), необхідно протягом 2025—2030 років забезпечити здійснення заходів, спрямованих на підвищення компетенцій у сфері управління іригаційним комплексом і впровадження сталих агротехнологій на місцевому рівні та обізнаності сільськогосподарських товаровиробників.

Індикатори виконання завдання 3:

до 2030 року передано не менше ніж 95 відсотків гідромеліоративного майна, щодо якого проведено державну реєстрацію в Державному земельному кадастрі, у власність організацій водокористувачів (крім об’єктів приватної власності і каналів державного значення);

сформовано перелік насосних станцій та об’єктів інженерної інфраструктури для включення їх до переліку об’єктів малої приватизації;

здійснено 84 заходи щодо підвищення компетенції органів місцевого самоврядування, місцевих державних адміністрацій та

сільськогосподарських товаровиробників у сфері управління іригаційним комплексом і впровадження сталих агротехнологій.

Ціль 2. Адаптація сільського господарства в умовах зміни клімату.

1. Підвищення економічної ефективності зрошуваного землеробства.

Інтенсивність впливу негативних кліматичних змін, конкуренція між різними секторами економіки за перерозподіл прісної води на свою користь і необхідність забезпечувати стійку продовольчу безпеку вимагає одночасно зменшувати обсяг води, яка подається на зрошення, і підвищувати продуктивність використання водних ресурсів шляхом зменшення втрат води на трактах.

Також в умовах зміни клімату важливим елементом адаптації сільськогосподарського господарства є забезпечення ощадливого використання електроенергії, необхідної для подачі води на зрошення.

Цієї мети можна досягти шляхом впровадження сучасних технологій, зокрема автоматизації (цифровізації) процесів подачі та регулювання обсягів води в результаті будівництва та/або відновлення меліоративних систем, певних об'єктів інженерної інфраструктури. Із загальної кількості насосних станцій і регулюючих споруд до 2050 року буде модернізовано всі перспективні насосні станції, меліоративні мережі та регулюючі споруди, визначені за результатами інвентаризації (у повному обсязі), із яких до 2030 року планується реконструювати та модернізувати — 38 насосних станцій, 66,2 кілометра каналів і трубопроводів із гідротехнічними спорудами на них.

Здійснення таких заходів за рахунок залучених інвестиційних коштів на першому етапі дасть змогу в цілому зменшити середню питому витрату електричної енергії на одну перекачку 1000 куб. метрів води не менше ніж на 32 відсотки та знизити непродуктивні втрати води під час її транспортування не менше ніж на 12 відсотків.

Крім того, в умовах інтенсифікації зрошуваного землеробства до 2030 року необхідно здійснити ряд технічних та організаційних заходів, спрямованих на підвищення надійності джерел зрошення і зміцнення матеріально-технічного потенціалу організацій, які здійснюють експлуатацію державних меліоративних систем, зокрема щодо:

сприяння впровадженню новітніх та інноваційних технологій зрошення, дослідження альтернативних джерел зрошення, а також розробка рекомендацій щодо впровадження новітніх та інноваційних технологій зрошення, водоощадних сільськогосподарських практик, вирощування посухостійких культур, а також застосування вологозберігаючих агротехнічних прийомів;

реконструкція п'яти шлюзів і розчистка 25 кілометрів Кислицького рукава Дунаю і 12 кілометрів інших каналів Придунайських водосховищ, які забезпечують подачу води до точок водовиділу меліоративних систем;

установка сонячної електростанції потужністю 2,4 мВт на Нижньодністровській зрошувальній системі (пілотний проект);

облаштування електротехнічних лабораторій і цеху із ремонту насосно-силового обладнання;

формування складського запасу для виконання робіт із ремонту та модернізації;

оновлення техніки та придбання інструментів і обладнання.

Індикатори виконання завдання 1:

реконструйовано та модернізовано 38 насосних станцій;

опубліковані на офіційних інформаційних ресурсах рекомендації щодо впровадження новітніх та інноваційних технологій зрошення, водоощадних сільськогосподарських практик, вирощування посухостійких культур, а також застосування вологозберігаючих агротехнічних прийомів;

знижено на 32 відсотки середню питому витрату електричної енергії на перекачку 1000 куб. метрів води;

знижено на 12 відсотків непродуктивні втрати води під час її транспортування;

реконструйовано та відремонтовано 66,2 кілометра каналів і трубопроводів і гідротехнічних споруд на них;

розчищено 37 кілометрів русел річок і каналів;

вилучено 2000 тис. куб. метрів донних та острівних відкладень;

реконструйовано п'ять шлюзів-регуляторів;

облаштовано одну електротехнічну лабораторію;

облаштовано один цех із ремонту насосно-силового обладнання.

2. Відновлення та збільшення площ зрошуваних земель.

Активна протидія негативному впливу кліматичних змін, зокрема зростанню температур і зменшенню кількості опадів, що спричиняють деградацію ґрунтів, зокрема ерозію, забруднення, підкислення і засолення, може бути досягнута як через впровадження сучасних технологій зрошення, так і за рахунок збільшення площ фактичного зрошення.

У цілому для забезпечення достатньої стійкості продовольчої безпеки України в умовах зміни клімату загальна потреба у зрошенні сільськогосподарських угідь становить 1,1 млн. гектарів із урахуванням тимчасово окупованих територій.

Виконання довгострокового плану із урахуванням усіх цілей і пріоритетів на першому етапі (до 2030 року) дасть можливість збільшити площу зрошення сільськогосподарських угідь до 235 тис. гектарів, що на 76 відсотків більше ніж площа земель, які фактично поливалися у 2024 році державними меліоративними системами та організаціями водокористувачів.

До 2050 року виконання довгострокового плану дасть змогу збільшити площі зрошення сільськогосподарських угідь до 700—750 тис. гектарів (площа сільськогосподарських угідь, яку можливо зрошувати до 2050 року буде уточнена за результатами інвентаризації меліоративних систем), а за умови відбудови Каховської ГЕС і створення додаткового заакумульованого об'єму води, а також звільнення тимчасово окупованих територій України, включно з Автономною Республікою Крим, можна буде розглядати подальше збільшення зрошуваних площ.

Разом з тим здійснення таких заходів потребуватиме залучення відповідних інвестицій протягом усього періоду виконання довгострокового плану.

Індикатор виконання завдання 2 — збільшено площу зрошення до 235 тис. гектарів.

Контроль, оцінка, звітність

Моніторинг і контроль за виконанням довгострокового плану здійснюється шляхом аналізу звіту про хід виконання плану заходів з виконання довгострокового плану, який подається щороку до 1 квітня Кабінетові Міністрів України.

З метою дотримання об'єктивності та неупередженості щодо моніторингу виконання довгострокового плану можуть залучатися громадські організації, незалежні інститути та організації, експерти.

Організаційне забезпечення виконання довгострокового плану, координація діяльності міністерств, інших органів державної влади щодо виконання плану заходів з виконання довгострокового плану здійснюється Мінагрополітики разом із заінтересованими центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та місцевими держадміністраціями.

Основними складовими механізму організаційного забезпечення виконання довгострокового плану є:

план заходів з виконання довгострокового плану розвитку іригаційного комплексу України;

плани управління річковими басейнами, затверджені Кабінетом Міністрів України;

довгострокові обласні програми розвитку гідротехнічної меліорації.

Результати моніторингу можуть бути підставою для коригування плану заходів з виконання довгострокового плану.

Фінансування

Фінансування виконання довгострокового плану здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, коштів міжнародної технічної допомоги, інших міжнародних донорів, фінансових організацій (установ), коштів приватних інвесторів та інших джерел, не заборонених законодавством.

Фінансування інвестиційних проектів буде здійснюватися поетапно із урахуванням пріоритетності та економічних показників ефективності витрат.

Обсяг фінансування довгострокового плану коригуватиметься із урахуванням конкретних завдань у межах коштів, передбачених законом про Державний бюджет України на відповідний рік.

Для підтримки аграріїв, які вирощують сільськогосподарську продукцію на зрошуваних землях, у 2021 році Мінагрополітики запроваджено новий напрям державної підтримки сільгосп-товаровиробників, а з 2022 року і підтримки організацій водокористувачів, розроблено Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам, які використовують меліоровані землі, та організаціям водокористувачів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2021 р. № 1070 (Офіційний вісник України, 2021 р., № 83, ст. 5323; 2023 р., № 98, ст. 5866).

У 2021 році державну підтримку надали на суму 16,7 млн. гривень, у 2023 році — 8,9 млн. гривень, а в 2024 році — 39,4 млн. гривень.

У 2022 році у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації державна підтримка не надавалася.

У Державному бюджеті України на 2025 рік Мінагрополітики за напрямом “Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників” передбачено 200 млн. гривень за рахунок коштів загального фонду, що сприятиме розвитку мікро- та дрібних фермерських господарств.

Передача меліоративних систем у власність організацій водокористувачів і приватизація об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних систем не потребує додаткового фінансування за рахунок коштів державного бюджету та/або інших джерел, зокрема міжнародної допомоги.

Поступове відновлення іригаційного комплексу сприятиме скороченню видатків на його утримання за рахунок зниження непродуктивних втрат води під час її транспортування меліоративними мережами відновлених зрошувальних систем, а також впровадження енергоефективних заходів.

ЗАТВЕРДЖЕНО
розпорядженням Кабінету Міністрів України
від 25 березня 2025 р. № 280-р

ПЛАН
заходів з виконання довгострокового плану розвитку
іригаційного комплексу України до 2030 року

Найменування заходу	Відповідальні за виконання	Необхідний обсяг фінансування, млн. гривень	Строк виконання	Індикатор виконання
1. Інвентаризація меліоративної інфраструктури: 1) проведення паспортизації меліоративних систем 2) проведення державної реєстрації меліоративної мережі або її складової частини (частин) у Державному земельному кадастрі	Мінагрополітики Держрибагентство Держгеокадастр балансоутримувачі меліоративних мереж (за згодою) органи місцевого самоврядування (за згодою) організації водокористувачів (за згодою)	176,7	II квартал 2025 р. — IV квартал 2030 р.	паспортизовано 242 меліоративні системи проведено державну реєстрацію не менше ніж 50 відсотків таких об'єктів

Найменування заходу	Відповідальні за виконання	Необхідний обсяг фінансування, млн. гривень	Строк виконання	Індикатор виконання
2. Енергетичний аудит ефективності насосних станцій	Мінагрополітики Держрибагентство балансоутримувачі меліоративних мереж (за згодою) органи місцевого самоврядування (за згодою) організації водокористувачів (за згодою)	45	II квартал 2025 р. — IV квартал 2030 р.	складено 142 звіти про енергетичний аудит ефективності насосних станцій
3. Розробка методики ранжування меліоративних систем, що потребують будівництва та/або відновлення, на основі аналізу повних економічних вигод та економічного ефекту	Мінагрополітики Держрибагентство Національна академія аграрних наук (за згодою)		I квартал 2026 р. — IV квартал 2027 р.	затверджено методику ранжування меліоративних систем, що потребують будівництва та/або відновлення, на основі аналізу повних економічних вигод та економічного ефекту
4. Розробка ранжованого переліку меліоративних систем у розрізі областей, що потребують будівництва та/або відновлення, на підставі затвердженої	Мінагрополітики Держрибагентство Держводагентство Національна академія аграрних наук (за згодою)		IV квартал 2027 р. — IV квартал 2028 р.	затверджено ранжований перелік меліоративних систем у розрізі областей, що потребують будівництва та/або відновлення

Найменування заходу	Відповідальні за виконання	Необхідний обсяг фінансування, млн. гривень	Строк виконання	Індикатор виконання
методики та із урахуванням водогосподарських балансів і планів управління річковими басейнами				
5. Аналіз потреб і визначення обсягу необхідних публічних та інших інвестицій для ранжованого переліку меліоративних систем	балансоутримувачі меліоративних систем (за згодою) організації водокористувачів (за згодою)		IV квартал 2028 р.	визначено обсяг необхідних публічних та інших інвестицій для ранжованого переліку меліоративних систем
6. Цифровізація управління іригаційним комплексом	балансоутримувачі меліоративних систем (за згодою) організації водокористувачів (за згодою)		I квартал 2026 р. — IV квартал 2030 р.	обладнано всі модернізовані насосні станції автоматизованими системами управління, засобами обліку забору та використання води, зокрема автоматизованими
7. Сприяння впровадженню новітніх та інноваційних технологій зрошення, дослідження альтернативних джерел зрошення, а також розробка рекомендацій щодо вирощування стійких до зміни клімату культур	Мінагрополітики Держрибагентство Національна академія аграрних наук (за згодою)		I квартал 2027 р. — IV квартал 2028 р.	опубліковано на офіційних інформаційних ресурсах рекомендації щодо впровадження новітніх та інноваційних технологій зрошення, водоощадних сільськогосподарських практик, вирощування посухостійких

Найменування заходу	Відповідальні за виконання	Необхідний обсяг фінансування, млн. гривень	Строк виконання	Індикатор виконання
8. Безоплатна передача об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних мереж у власність організацій водокористувачів (крім об'єктів приватної власності і каналів державного значення)	Держрибагентство органи місцевого самоврядування (за згодою)		II квартал 2025 р. — IV квартал 2030 р.	культур, а також застосування вологозберігаючих агротехнічних прийомів передано не менше ніж 95 відсотків меліоративних мереж (їх складових частин), відомості про які внесені до Державного земельного кадастру, у власність організацій водокористувачів (крім об'єктів приватної власності і каналів державного значення)
9. Підготовка до проведення приватизації насосних станцій та об'єктів інженерної інфраструктури в разі їх відповідності умовам, визначеним законодавством	Мінагрополітики Держрибагентство органи місцевого самоврядування (за згодою)		II квартал 2025 р. — IV квартал 2030 р.	сформовано перелік насосних станцій та об'єктів інженерної інфраструктури для включення їх до переліку об'єктів малої приватизації
10. Підвищення компетенції органів місцевого самоврядування, місцевих державних адміністрацій і сільськогосподарських	Мінагрополітики Держрибагентство Національна академія аграрних наук (за згодою)		III квартал 2025 р. — IV квартал 2030 р.	здійснено 84 заходи, спрямовані на підвищення компетенції у сфері управління іригаційним комплексом і впровадження сталих агротехнологій

Найменування заходу	Відповідальні за виконання	Необхідний обсяг фінансування, млн. гривень	Строк виконання	Індикатор виконання
<p>товаровиробників у сфері управління іригаційним комплексом і впровадження сталих агротехнологій</p> <p>11. Першочергове будівництво та/або відновлення меліоративних систем:</p>	<p>Мінагрополітики Держрибагентство обласні державні держадміністрації (військові адміністрації) (за згодою)</p>	<p>4 422,6</p>	<p>I квартал 2026 р. — IV квартал 2030 р.</p>	<p>за рахунок залучених інвестицій: реконструйовано та модернізовано 38 насосних станцій знижено на 32 відсотки середню питому витрату електричної енергії на перекачку 1000 куб. метрів води знижено на 12 відсотків непродуктивні втрати води під час її транспортування реконструйовано та відремонтовано 66,2 кілометра каналів і трубопроводів, гідротехнічних споруд на них розчищено 37 кілометрів русел річок і каналів</p>

Найменування заходу	Відповідальні за виконання	Необхідний обсяг фінансування, млн. гривень	Строк виконання	Індикатор виконання
1) реконструкція, модернізація та переоснащення об'єктів інженерної інфраструктури Нижньодністровської зрошувальної системи	Мінагрополітики Держрибагентство Одеська обласна держадміністрація (військова адміністрація) (за згодою)	1425,2	I квартал 2026 р. — IV квартал 2030 р.	вилучено 2000 тис. куб. метрів донних та острівних відкладень реконструйовано п'ять шлюзів-регуляторів збільшено площу зрошення до 235,1 тис. гектарів облаштовано одну електротехнічну лабораторію облаштовано один цех із ремонту насосно-силового обладнання знижено на 28 відсотків середню питому витрату електричної енергії на перекачку 1000 куб. метрів води знижено на 14 відсотків непродуктивні втрати води під час її транспортування реконструйовано та модернізовано три насосні станції

Найменування заходу	Відповідальні за виконання	Необхідний обсяг фінансування, млн. гривень	Строк виконання	Індикатор виконання
2) реконструкція, модернізація та переоснащення об'єктів інженерної інфраструктури Татарбунарської зрошувальної системи (пілотний проект)	Мінагрополітики Держрибагентство Одеська обласна держадміністрація (військова адміністрація) (за згодою)	528,5	I квартал 2026 р. — IV квартал 2030 р.	збільшено площу зрошення до 37,6 тис. гектарів знижено на 36 відсотків середню питому витрату електричної енергії на перекачку 1000 куб. метрів води знижено на 10 відсотків непродуктивні втрати води під час її транспортування реконструйовано та модернізовано 13 насосних станцій
3) розчистка Кислицького рукава Дунаю	Мінагрополітики Держрибагентство Одеська обласна держадміністрація (військова адміністрація) (за згодою)	381,7	I квартал 2026 р. — IV квартал 2030 р.	збільшено площу зрошення до 32,2 тис. гектарів розчищено 25 кілометрів русел річок і каналів вилучено 2000 тис. куб. метрів донних і острівних відкладень

Найменування заходу	Відповідальні за виконання	Необхідний обсяг фінансування, млн. гривень	Строк виконання	Індикатор виконання
4) реконструкція насосних станцій і гідротехнічних споруд Білгород-Дністровської зрошувальної системи (пілотний проект)	Мінагрополітики Держрибагентство Одеська облдержадміністрація (військова адміністрація) (за згодою)	288,3	I квартал 2026 р. — IV квартал 2030 р.	реконструйовано та модернізовано 11 насосних станцій збільшено площу зрошення до 11,9 тис. гектарів реконструйовано та відремонтовано 14,7 кілометра каналів і трубопроводів
5) капітальний ремонт міжгосподарських каналів і гідротехнічних споруд Лісківської зрошувальної системи (пілотний проект)	Мінагрополітики Держрибагентство Одеська обласна держадміністрація (військова адміністрація) (за згодою)	53,4	I квартал 2026 р. — IV квартал 2030 р.	реконструйовано та модернізовано дві насосні станції збільшено площу зрошення до 3,8 тис. гектарів реконструйовано та відремонтовано 4,6 кілометра каналів і трубопроводів
6) капітальний ремонт міжгосподарських каналів і гідротехнічних споруд Кілійської рисової зрошувальної системи (пілотний проект)	Мінагрополітики Держрибагентство Одеська обласна держадміністрація (військова адміністрація) (за згодою)	55	I квартал 2026 р. — IV квартал 2030 р.	реконструйовано та модернізовано дві насосні станції збільшено площу зрошення до 4,8 тис. гектарів

Найменування заходу	Відповідальні за виконання	Необхідний обсяг фінансування, млн. гривень	Строк виконання	Індикатор виконання
7) реконструкція Троїцько-Граденицької зрошувальної системи (пілотний проект)	Мінагрополітики Держрибагентство Одеська обласна держадміністрація (військова адміністрація) (за згодою)	258,9	I квартал 2026 р. — IV квартал 2030 р.	реконструйовано та відремонтовано 33,1 кілометра каналів і трубопроводів реконструйовано та модернізовано п'ять насосних станцій збільшено площу зрошення до 4 тис. гектарів реконструйовано та відремонтовано 13,3 кілометра каналів і трубопроводів
8) капітальний ремонт Мічурінської зрошувальної системи (пілотний проект)	Мінагрополітики Держрибагентство Одеська обласна держадміністрація (військова адміністрація) (за згодою)	14,9	I квартал 2026 р. — IV квартал 2030 р.	реконструйовано та модернізовано дві насосні станції збільшено площу зрошення до 1 тис. гектарів
9) капітальний ремонт напірного трубопроводу від насосної станції “Банівка”	Мінагрополітики Держрибагентство Одеська обласна	83,3	I квартал 2026 р. —	реконструйовано та відремонтовано 0,2 кілометра каналів і трубопроводів збільшено площу зрошення до 1,5 тис. гектарів

Найменування заходу	Відповідальні за виконання	Необхідний обсяг фінансування, млн. гривень	Строк виконання	Індикатор виконання
до насосної станції “ЗКП” Банівської зрошувальної системи (пілотний проект)	держадміністрація (військова адміністрація) (за згодою)		IV квартал 2030 р.	реконструйовано та відремонтовано 0,3 кілометра каналів і трубопроводів
10) реконструкція шлюзів і розчистка каналів Придунайських водосховищ, які забезпечують подачу води до точок водовиділу меліоративних систем	Мінагрополітики Держрибагентство Одеська обласна держадміністрація (військова адміністрація) (за згодою)	160,1	I квартал 2026 р. — IV квартал 2030 р.	реконструйовано п’ять шлюзів розчищено 12 кілометрів русел річок і каналів
11) установка сонячної електростанції потужністю 2,4 мВт на Нижньодністровській зрошувальній системі	Мінагрополітики Держрибагентство Одеська обласна держадміністрація (військова адміністрація) (за згодою)	143,2	I квартал 2026 р. — IV квартал 2030 р.	знижено середню питому витрату електричної енергії на перекачку 1000 куб. метрів води
12) модернізація та об’єднання Розумівської та Верхньо-Тарасівської зрошувальних систем	Мінагрополітики Держрибагентство Запорізька обласна держадміністрація (військова адміністрація) (за згодою)	127	I квартал 2026 р. — IV квартал 2030 р.	збільшено площу зрошення на 3,9 тис. гектарів
13) реконструкція Вознесенської зрошувальної	Мінагрополітики Держрибагентство	78,5	I квартал 2026 р. —	збільшено площу зрошення на 1 тис. гектарів

Найменування заходу	Відповідальні за виконання	Необхідний обсяг фінансування, млн. гривень	Строк виконання	Індикатор виконання
системи, зокрема розробка проектно-кошторисної документації	Миколаївська обласна держадміністрація (військова адміністрація) (за згодою)		IV квартал 2030 р.	
14) створення пересувних електротехнічних лабораторій	Мінагрополітики Держрибагентство	144,7	I квартал 2026 р. — IV квартал 2027 р.	облаштовано три пересувні електротехнічні лабораторії
15) створення цеху із ремонту насосно-силового обладнання	Мінагрополітики Держрибагентство	356,3	I квартал 2026 р. — IV квартал 2028 р.	облаштовано один цех із ремонту насосно-силового обладнання
12. Моніторинг за станом виконання плану заходів: підготовка інформації про стан виконання плану заходів	Мінагрополітики Держрибагентство		щороку до 1 квітня	висвітлено на офіційному веб-сайті Мінагрополітики інформацію про стан виконання плану заходів
формування плану заходів до 2035 року			IV квартал 2030	прийнято відповідне розпорядження Кабінету Міністрів України